

Vuk'uzenzele

Yi humelerisiwile hi: Vufambisi bya mfumo bya Vuhlanganisi na Mahungu (GCIS)

English/Xitsonga

Hukuri 2022 Nkandziyiso 1

Nongonoko wo Nyika Vaxanisiwa Matimba wu vuyisela ntshembo

Owen Mngadi

Thohoyandou Victim Empowerment Programme (TVEP) yi lwela ku vuyisela ntshembo na ku titshemba eka sisiteme ya vululami hi ku tirhisa migingiriko ya wona yo tika leyi kongomisiweke eka ku pfuna vaponi va madzolonga lama simekiweke eka rimbe-wu (GBV) na ku pfinyiwa hi ku va nyika vukorhokeri bya swa miehleketo.

TVEP yi simekiwile eLimpopo ku tlula 20 wa malembe lama nga hundza, yi tirha eswibedlhele swa Tshilidzini na Donald Fraser ehansi ka Masipala wa Muganga wa Thulamela.

Mufambisi wa yona wo khomela, Fhatuwani Manthada, u vula leswaku nongonoko lowu wu kongomisa eka ku nghe-nisa vonelo ra ku nga tiyiseli ku xanisiwa hi swa masangu, GBV na ku xanisiwa ka vana eka vaaki va Thoho-

yandou, loko hi languta mhaka ya leswaku milandzu leyi yi tele eka ndhawu liya.

U vula leswaku eka nkarhi lowu nga hundza, tinhlayo ta vugevenga a ti tala ku kombisa leswaku a ku ri na milandzu yo tala ya ku pfinya eThohoyandou, kambe TVEP yi teke magoza lamakulu yo tlakusa vutivi na ku nyika vukorhokeri bya vutsundzuxi bya ku vaviseka ku sivele ntungu lowu.

Tanihi leswi misava yi nga ta va yi ri karhi yi languta pfhumba ra 16 wa Masiku ya Vutirheli bya ku nga vi na Madzolonga eka Vavasati na Vana ku sukela hi ti25 Hukuri ku fika hi ti10 N'wendzambahala, Manthada u vula leswaku nongonoko wu enerisekile hi ku humelela loku endlweke hi ku hlohlotela vaaki ku twisisa timfanelo ta vona na ku vika vugevenga.

"TVEP yi amukela vaxanisiwa ya madzolonga ya le mindyangwini va le xikarhi ka 80 na 100 n'hweti ni n'hweti, kasi ku vikiwa milandzu ya

ku pfinyiwa ya 45 ku ya eka 50 n'hweti ni n'hweti," ku vula Manthada.

Tisenthara ta nongonoko leti nyikaka vukorhokeri byo hambanahambana eka vaxanisiwa, ku katsa na mfikelelo wa mpfuneto wa swa nawu, nsirhelelo wa vaxanisiwa eka vaendli va swiendlo, ku veka tihlo eka milandzu ya khoto, vutsundzuxi na ku nyikiwa matimba hi ku tirhisa nhluvukiso wa vuswikoti, hi ndlela yoleyo swi nyika vaxanisiwa masungulo lamantshwa.

Manthada u vula leswaku TVEP yi tirhisana swinene na Vukorhokeri bya Maphorisa ya Afrika-Dzonga, Ndzawulo ya Rihanyo na Ndzawulo ya Nhluvukiso wa Vanhu ku sivele ku vaviseka ka vumbirhi ka vaxanisiwa eka endlelo ro pfula nandzu.

"Eka milandzu yo pfinya, vatirhi va nhlayiso wa rihanyo na maphorisa va ta eka tisenthara ta TVEP ku pfuna vaxanisiwa ku pfula milandzu ya vugevenga eka vaendli va swiendlo leswi na ku tlhela

va nyika vukorhokeri bya vutsundzuxi," a vula tano.

TVEP yi amukela vaxanisiwa ku fikela eka masiku ya 14, hambiswiritano, ku nga engeteleriwa malulamiso eka milandzu leyi katsaka ndyangu hinkwawo kumbe vana.

"Hi na vun'we bya ku nyika matimba lebyi fambisaka mivulavurisano ya mani na mani na ku dyondzisa vanhu hi timfanelo ta vona. Hi tirhela vaaki vo tlula miliyoni lava humaka eThohoyandou ni le tindhawini ta le kusuhi. Hi kotile ku vuyisela ntshembo naswona vanhu sweswi va na ku tshemba eka sisiteme ya vululami bya vugevenga hi ku tirhisa vuxaka bya hina na maphorisa," a vula tano.

TVEP yi tlhele yi tumbuluxa mitirho eka vanhu va 44 lava tirhaka eka tindzawulo to hambanahambana ku fana na swa timali, swipfuno swa

Swi ya emahlweni eka pheji 2

SASSA encourages non-smart phone owners not to choose EFT payment method

Page 5

TSHAMAYE U HLAYISEKILE

SAWUTISIWA KU PONISA AFRIKA-DZONGA

HI RI SWIN'WE HI NGA HLULA KHORONAYHAYIRASI

Toilet paper business leaves man blushing with pride

Page 12

Ku hlaya Vuk'uzenzele dawuniloda GOVAPP eka:

Secha SA Government eka Google playstore kumbe

HLANGANA NA HINA

Webusayiti: www.gcis.gov.za Imeyili: vukuzenzele@gcis.gov.za

www.vukuzenzele.gov.za Tel: (+27) 12 473 0303

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

YA MAHALA A YI XAVISIWI

Swi ya emahlweni ku suka eka pheji 1

vatirhi na ku kambela.

Hambileswi va kumaka mali leyi yaka emahlweni ya R90 000 hi kotara ku suka eka Ndzawulo ya Nhluvukiso wa Vanhu eLimpopo, TVEP yi khumbekile hi COVID-19 tanihileswi vanyikeri va mali votala va nga huma, leswi nga khumba maendlelo ya matirhelo ya nhlangano hi ndlela yobiha.

Hambiswiritano, Nkwama wo Hlamula eka Madzolongwa ya Rimbewu na ku Dlayiwa ka Vavasati (GBVF), lowu

nga simekiwa hi Presidente Cyril Ramaphosa, kun'we na Foramu ya Vavasati ya Matiko ya Misava ya Afrika-Dzonga na vatirhisani va swa timhaka ta vanhu wu pfunile nongonoko.

TVEP a yi ri exikarhi ka ntlawa wo sungula wa mihlangano leyi lwisanaka na GBVF, ku kuma mali.

Hi mali ya ntsengo wa R128 wa timiliyoni leyi nga hlengeletwa hi ku tirhisa tihakelo hi xiyenge lexi nga riki xa mfumo, nkqama wa swiyenge swo hambanahambana, Nkwama wa GBVF wu ta pfuneta no seketela ku

tirhisiwa ka Kungu ra Qhinga ra Rixaka eka GBVF.

TVEP yi nyikiwile R250 000 ya lembe ra sweswi naswona yi ta kuma mali yin'wana ya 2023.

Manthada u vula leswaku mali leyi yi endle leswaku TVEP yi kota ku fikelela vaxanisiwa vo tala no tlhela yi endla leswaku nhlangano wu tshama wu ri karhi wu tirha.

Murendeni Vhengani (26) i muponi loyi a ponisiweke hi TVEP eka khale ka jaha ra yena leri a ri n'wi xanisa. U hete tin'hweti ta 46 esentharini ni n'wana wa yena wa

nhwanyana wa malembe ya mune hi vukhale.

Senthara leyi yi n'wi pfunile ku pfula swiwehlo ehenhla ka khale ka jaha ra yena ni ku ngenisa xileriso xo n'wi sirhelela. Wa ha ri ekutengeni. ha ri ekutengisiweni.

“Va ndzi amukerile hi mavoko lama kufumelaka endzhaku ka malembe yotala ndzi ri karhi ndzi xaniseka. Ndzi titwe ndzi hlayisekile. Ndzi tlhele ndzi va na ku titsheмба,” a vula.

Mutshamaxitulu wa Nkwama wa GBVF, Dkd Judy Dlamini, u vule leswaku ku nyikiwa ka mali eka

108 wa mihlangano leyi swikombelo swa yona swi humeleleke swi le ku endlweni.

Mahungu mayelana na nkarhi lowu landzelaka wo endla swikombelo ma ta kumeka ku nga ri khale eka webusayiti ya Nkwama wa GBVF eka: <https://gbvf.org.za/>.

Ku fikelela TVEP, tihlanganisi na Manthada eka 0647715264 kumbe u imeyilela eka: atj@tvep.org.za.

Swikombelo swa NSFAS swa 2023 swi pfurile

Nkarhi wo endla swikombelo swa Xikimi xa Mpfuneto wa Timali xa Rixaka (NSFAS) wa 2023 wu pfurile.

Holobye wa Dyondzo ya le Henhla, Sayense na Vutumbuluxi, Dkd Blade Nzimande, u endlile xitiviso lexi sweswinyana hi nkarhi wa mbulavurisano wa vuhangalasi bya mahungu.

Holobye Nzimande u vula leswaku xikimi lexi xi teke xiboho xo pfula nkarhi wo endla swikombelo ka ha ri na nkarhi, ku hambana na lembe leri nga hundza, leswaku ku ta nyikiwa lava nga ta endla swikombelo nkarhi lowu ringaneke wo yisa swikombelo swa vona na matsalwa yo seketela.

Loko a nyika xiviko xa mpfuxeto xa nkqama wa NSFAS eka lembe ra dyondzo ra 2022, Holobye Nzimande u vula leswaku mpimanyeto wa R43 wa tibiliyoni wu nyikiwile eka xikimi lexi ku ya eka tihakelo ta tidyondzo ta vavuyeriwa, ku katsa na swakudya na mali yo famba, na switirhisiwa swo dyondza.

U vula leswaku 985 672 wa swikombelo swi amukeriwile laha 140 636 wa swikombelo swi nga humelelangiki.

Eka swikombelo leswi

amukeriweke, 739 526 wa swikombelo swi pasisiwile swa xinkarhana ku kuma mali loko ka ha yimeriwe ku tsarisiwa eka swivandla swa dyondzo leswi faneleke.

“[Vunyingi bya] vaendli va swikombelo lava nga humelelangiki va tsandzekile ku nyika vumbhoni lebyi eneleke byo seketela swikombelo swa vona swa mali; ku tlula mpimo lowu vekiweke wa lava faneleke ku seketeriwa hi timali; se va fikelerile xiyimo xa le henhla xa vuthwaseri lebyi NSFAS yi byi seketelaka hi timali na ku va va nga landzeleli tindlela ta dyondzo ta sekithara ya kholichi ya TVET,” ku hlamusela Holobye Nzimande.

Hi ku ya hi mahungu lama nga eka webusayiti ya NSFAS, ku sukela eka lembe ra dyondzo ra 2021, NSFAS a ya ha nyiki mali ya tikhoso ta le ndzhaku ka tidyondzo ta le henhla. Leswi swi katsa switifikheti swa le ndzhaku ka tidyondzo ta le henhla, tidiploma ta le ndzhaku ka tidyondzo ta le henhla, tidigiri ta tionasi, tidigiri ta timasitisi na ta PhD.

Leswi swi vula leswaku xiyimo xa le henhla xa vuthwaseri lexi xikimi xi xi seketelaka hi timali i Digiri ya Bachula.

Ku antswisa sisiteme ya swikombelo

Hi ku ringeta ku antswisa sisiteme ya yona ya swikombelo na maendlelo ku olovisela lava nga ta endla swikombelo, Holobye Nzimande u vula leswaku lembe leri, NSFAS yi tirhisile ku antswisiwa ko hlaya eka sisiteme ku tiyisisa maendlelo ya swikombelo lama nga riki na swiphiko.

U vula leswaku phothali ya NSFA ya swikombelo swa le ka inthanete yi endlile hi vuntshwa leswaku yi va leyi tirhisiwaka hi ku olova no va ekusuhu na tipulatifomo tin'wana leti lava nga ta endla swikombelo va ti toloveleke ku fana na *WhatsApp*, *Twitter*, *Facebook* na *Instagram*.

“Endlelo ra xikombelo haroxe ri olovisiwele naswona swivutiso leswi vutisiweke swa olova ku twisiwa hi vaaki. Ku engetela kwalaho, vaendli va swikombelo va nga yimisa endlelo ivi va ya emahlweni endzhaku ka nkarhi handle ko sungula ehansi, ku nga nchumu lowu a wu nga koteke eka swiyenge leswi hundzeke, a vula tano.

“Ehenhla ka ku antswisiwa, NSFAS yi tumbuluxile tindlela to engetela to endla swikombelo ku khathalela vaendli va

swikombelo kusuka eka swiyimo swo hambanahambana, yi tlhela yi tekela enhlokweni leswaku vunyingi bya lava nga ta endla swikombelo i vantsiswa lava amukelaka ndlela ya dijitali yo endla swilo,” ku engetela Holobye Nzimande.

Tichanele letintshwa ti katsa App ya le ka selulafoni, *USSD* na *WhatsApp* laha munhu a nga endlaka xikombelo xa mali ya NSFAS, ku landzelela xiyimo xa xikombelo na ku khansela swikombelo exikarhi ka swin'wana. Leswi khale a swi endlile hi ku tirhisa photali ya webu.

Ku ya emahlweni, ku tiyisisa leswaku ku hava mukomber loyi a nga sala endzhaku, Holobye Nzimande u vula leswaku NSFAS yi ta sungula pfhumba ro fikelela ku tiyisisa leswaku vanhu lava nga kotiki ku fikelela switirhisiwa swa thekinoloji leswi endlaka leswaku va kota ku endla swikombelo eka inthanete va nyikiwa switirhisiwa leswi lavekaka na nseketelo ku va va endla swikombelo.

Ndlela yo fikelela basari ya NSFAS

Wa fikelela ku kuma basari ya NSFAS loko u ri muakatiko wa Afrika-Dzonga loyi a kunguhata ku dyondza hi 2023 kumbe

se u dyondza eyunivhesiti ya mfumo kumbe kholichi ya TVET naswona u fikelela swilaveko leswi landzelaka:

- U muamukeri wa mali ya mpfuneto wa SASSA kumbe
- Muholo wa ndyangu wa wena lowu hlanganeke a wu hundzi R350 000 hi lembe.
- Loko u ri munhu loyi a nga mutsoniwa, muholo wa ndyangu wa wena lowu hlanganeke a wu fanelanga ku tlula R600 000 hi lembe.
- Loko u ri xichudeni lexi sunguleke tidyondzo ta le yunivhesiti ku nga si fika lembe ra 2018 naswona muholo wa ndyangu wa wena wu nga hundzi R122 000 hi lembe.

Nkarhi wo endla xikombelo wu ta pfala hi ti31 Sunguti 2023.

– **SAnews.gov.za**

Endzela webusayiti ya NSFAS eka www.nsfas.org.za ku kuma mahungu yo tala hi mayelana na matsalwa yo seketela lama lavekaka na endlelo ra xikombelo.

government communications

Department: Government Communication and Information System
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Tel: 012 473 0353

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

Address: Private Bag X745, Pretoria, 0001

Head of Editorial and Production

Regomoditswe Mavimbela
Regomoditswe@gcis.gov.za

Acting Editor-in-Chief

Zanele Mngadi | Zanelemngadi@gcis.gov.za

Acting Managing Editor

Tendai Gonese | tendai@gcis.gov.za

News Editor

More Matshediso

Graphic Designers

Tendai Gonese | Benny Kubjana

Production Assistants

Jauhara Khan | Sebastian Palmer

Language Practitioners

Nomgcibelo Motha | Boitumelo Phalatse
Thandolunye Khulu | Mahanyele Ramapala

Vuk'uzenzele
is published by Government Communications (GCIS)

Distributed by:

Printed by:

The material in this publication may be reproduced, distributed, or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior permission of the publisher on condition that this publication shall be credited as the source.

Miliyoni ya mikateko ya Mitirho na tindlela to tihanyisa, na ku hlayela

Ehansi ka malembe mambirhi lama nga hundza, hi simeke Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente ku tumbuluxa mitirho ni ku seketela tindlela to tihanyisa tanihi xiphemu xo seketela mpfuxelelo wa ikhonomi hi vuntshwa kusuka eka ntungu wa COVID-19.

Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente wa ha ku fikelela xiyimo xa nkoka xa miliyoni yin'we ya vatekaxiave kusukela loko wu sunguriwile.

Ku humelela loku i mbuyelo wa matshalatshala ya ntirhi-sano eka mfumo hinkwawo na vaaki hi ku angarhela, ku katsa na swiyenge swo ka ri nga ri swa mfumo, mihlangano leyi simekiweke eka vaaki na swin'wana swotala.

Nongonoko wu hoxa xandla eka ku tumbuluxiwa ka mitirho loko ikhonomi yi teka nkarhi ku vuyelela no tumbuluxa mitirho hi mpimo lowu hi wu lavaka.

Loko hi ri karhi hi landzelela ku kula ka ikhonomi ku tisa mitirho leyi xiximekaka no va kona nkarhi wo leha hi

mpimo lowukulu swinene, hi ta ya emahlweni hi aka eka ku humelela ka Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente na ku ndlandlamuxa ku fikelela ka wona. Wa ha laveka swinene ku tatisela ku pfuxetiwa ka makete wa mitirho. Wu tlhela wu seketela ku pfuxetiwa ka ikhonomi hi tindlela ta nkoka.

Eka xiyimo lexi ku pfumaleka ka ntokoto wa ntirho ku nga xirhalanganyi lexikulu xo kuma ntirho, minongonoko leyi yi nyika ntokoto wa ntirho wa xiyimo xa le henhla.

Eka nongonoko lowukulu swinene lowu seketeriwaka hi xihlohloloteri, xikombiso, kwalomu ka 600 000 wa vantshwa va vekiwele tanihi vapfuni va le swikolweni eka swikolo swo tlula 22 000 ekhonweni yin'wana ni yin'wana ya tiko. Vufambisi bya swikolo, vadyondzisi na vatekaxiave van'wana hinkwavo va pfumela leswaku ku hoxa xandla ka vapfuni va le swikolweni ku antswisile ndhawu yo dyondza eswikolweni.

Vanhu votala lava titirhelaka va kume tindlela ta vona to tihanyisa ti kavanyetiwele hi

ntungu. Xiyenge xa vutumbuluxi xi khumbekile ngopfu. Eka xiyenge lexi, nseketelo wu nyikiwile vanhu ku tumbuluxa mitirho ya vona na ya vanhu van'wana. Tifilimi, vuyimbeleri na mitlangu leyi humesiweke sweswi ya swi kota ku endla mali yin'wana kusuka eka ku xavisiwa ka timfanelo, mathikithi na mali ya tihakelo ta vutshila. Hinkwaswo leswi swi vile leswi hoxaka xandla eka ku kula ka sekithara.

Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente wu tlhela wu seketela tindlela to tihanyisa leti tiyiselaka nkarhi wo leha. Ku tlula 140 000 van'wamapurasi lavatsongo va amukele tivhochara ta switirhisiwa swa vuhumelerisi ku va pfuna ku tlhela va sungula ni ku ndlandlamuxa swikumiwa endzhaku ka nkavenyeto wa COVID-19.

Un'wana wa vavuyeriwa votano i Phindile Ngcoya wa malembe ya 36 wa le Richmond eKwaZulu-Natal.

Hi un'wana wa swirho swa khume swa ndyangu wa bindzu ra vurimi naswona u vula leswaku vhochara leyi a yi amukeleke yi pfune bindzu lerintshwa ku pona ni ku vuyeriwa.

Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente wu tlhela wu seketela mathwasana, hi ku nyika mikateko eka vuongori, mathwasana ya sayense, vatirhi va mavoko na yin'wana. Makumembirhitse-vu wa tiyunivhesiti ti le ku pfuneni ku thola mathwasana lama nga riki na mitirho eka mitirho leyi fambelanaka na vuthwaseri bya vona.

Ndzawulo ya Sayense na Vutumbuluxi yi tivise

minongonoko yo hambana ya sayense ya vaaki leyi nga na vutumbuluxi, tanihi Duzi uMngeni Conservation Trust, leyi tholaka vantshwa va le mugangeni tanihi Enviro-Champs ku nyika vaakindhawu matimba yo pfuxeta swihlovo swa mati swa le mugangeni. Nongonoko wun'wana wa ndzawulo wu pfuna van'wamabindzu ku tumbuluxa swiringanyeto swa mabindzu eka ikhonomi ya rihlaza.

Minongonoko ya mitirho ya mfumo yi tlhela yi va na nkucetelo lowunene wo kongoma eka vaakindhawu hikuva yi tumbuluxa ntirho wo pfuna hinkwavo. Eka mhaka ya Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente, leswi swi katsa ku antswisa dyondzo eswikolweni, ku antswisa vutshamo lebyi nga riki enawini, ku seketela lava poneke madzolonga lama simekiweke eka rimbewu, nhlayiso wa mbango na vutumbuluxi byo vuyelerisa malakatsa.

Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente wu sunguriwile ku hlamula eka xiphiko xa ku pfumaleka ka mitirho lexi nga nyanyisiwa hi ntungu wa COVID-19. Hambileswi ntungu wu nga vaka wu hungutekile, ku pfumaleka ka mitirho a ku hungutekanga.

Miholo leyi kumiweke eka minongonoko ya Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente yi vile ku tlakusa ikhonomi eka mabindzu lamatsongo na mabindzu lama nga riki ya ximfumo eka tiikhonomi ta le migangeni etikweni hinkwaro. Vapfuni va le swikolweni lava thoriweke eUmgungundlovu va tirhisa miholo ya vona eUmgungundlovu. Swi

tano ni le Putsonderwater.

Ematshan'wini ya mbuyelo wo 'khulukela ehansi', mali yi vekiwa hi ku kongoma emavokweni ya vaakindhawu lava yi lavaka ngopfu. Mali yoleyo yi tlhela yi fambafamba laha mugangeni naswona yi 'khulukela ehenhla' eka ikhonomi hi ku angarhela.

Hikwalaho hi yi vitanaka xihlohloloteri, hikuva ikhonomi hinkwayo ya vuyeriwa kun'we na vaaki.

Hi ku tirhisa Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente, hi pfule matimba, ku tinyiketela, vutumbuluxi, vusunguri na mikateko. Eka endlelo leri, hi le ku akeni ka rixaka leri tirhaka.

Vanhu vo tlula miliyoni va vuyeriwile hi ku kongoma. Vanhu vo tala swinene, emindyangwini na miganga ya vatekaxiave, va twe nkucetelo wa Xihlohloloteri.

Ntirho wa hina sweswi i ku ndlandlamuxa no dzikisa mbuyelo wa ntirho lowu.

Hikwalaho ka Nhlohloloto wa Mitirho wa Presidente, sweswi hi na madzana ya magidi ya vanhu lava nga na ntokoto wa ntirho wa nkoka. Vunyingi bya vanhu lava swa olova ku va kuma hi ku tirhisa pulatifomo ya SAYouth.mobi.

Hi kombela mabindzu ku thola vantshwa lava va nga na ntokoto wa ntirho lowuntshwa lowu va wu kumeke loko va huma eka minongonoko leyi.

Loko vathori va vona Nhlohloloto wa Vantshwa wa Presidente tanihi ndhawu yo kuma titalenta ta vantshwa, kutani hi ta kota ku lemuka vuswikoti lebyi heleleke bya vutumbuluxi lebyi na ku sungula loku humeleleke swinene.